

NR 3 | 2021

noll27

AKTUELLT MAGASIN OM BIBLIOTEKSFRÅGOR
FRÅN VÄSTRA GÖTALANDSREGIONEN

TEMA

Lust

att läsa

Med hjärtat i Tyskland
Läsfrämjande och klass
Den nordiska bokslukaren

Innehåll nr 3 2021

- 3** **Lusten till läsning**
Therese Ytter om läsmotivation
- 4** **Årsringar berättar om läsningens och bokens tillstånd**
Om rapporten Läsandets årsringar
- 6** **En betydande läsrörelse**
Uppmärksammas läsrörelse fyller 21 år
- 8** **Alarmerande rapport om läslust**
Rapporten Ett läsvänligt land har koll på läget
- 10** **Läsfrämjande och klass**
Jimmy Vulovic om partiell klassblindhet
- 12** **Den nordiska bokslukaren**
Nytt nordiskt läsfrämjande projekt
- 16** **Ny antologi vill väcka nyfikenhet kring ljudligt berättande**
Från Strindberg till Storytel
- 18** **Spelifierade textsamtal**
En genväg till litteraturen
- 20** **Man läser i Finland**
Inspirerande läskampanj i Finland
- 22** **Augustpriset vill förena börs och katedral**
Bakom kulisserna på det litterära galapriset
- 24** **Syftet med litteraturkritik**
Tre etablerade litteraturkritiker om att recensera
- 28** **En lustfylld tegelsten med femtusenårig historia**
Om ett nytt standardverk
- 30** **Med hjärtat i Tyskland**
Nina Katarina Karlsson – kulturråd, översättare och litteraturkonsulent
- 35** **Om jag hade ett bibliotek**
Göran Everdahl om ett bibliotek fyllt av försvunna böcker

noll27

Biblioteksmagasin noll27 ges ut av Västra Götalandsregionen och Förvaltningen för kulturutveckling. Noll27 ska främja biblioteksutveckling genom att ge kunskap, inspirera, problematisera samt skapa dialog och debatt kring bibliotek och aktuella biblioteksfrågor. Namnet noll27 har en länk till klassifikationssystemet Dewey där koden 0.27 är koden för allmänna bibliotek, arkiv och informationscentrum.

KONTAKT

noll27

Förvaltningen för kulturutveckling

Västra Götalandsregionen

Tel växel: 031-333 51 00

redaktionen@noll27.se

noll27.se

ANSVARIG UTGIVARE

Helén Andersson

REDAKTÖR

Helén Andersson

REDAKTIONSRÅD

Biblioteksgruppen,

Förvaltningen för kulturutveckling

ART DIRECTOR/GRAFISK FORM

Gabriella Kalmar

OMSLAGSFOTO

Nina Katarina Karlsson

Foto: Bernhard Ludewig

TRYCK

Stibo Complete

Issn-Nummer 2002-4649

PRENUMERATION

Vill du prenumerera på noll27?

Skicka ett mejl med din adress

till: prenumeration@noll27.se

Det är givetvis kostnadsfritt.

Lusten till läsning

Vad händer när vi läser? Vi slår upp en bok och följer de svarta tecknen på baksidan. Människor, tankar och platser framträder. Tidsliga och rumsliga mot-sättningar övervinns och rum efter rum öppnas inom oss.

Som barn läste min mor högt för mig och min bror. Det var ofta vid tillfällena eller på platser där man inte kunde göra någonting annat. I sängen sent om kvällen innan läggdags, på resor, utflykter eller i väntrum. Min mor är själv ingen läsande människa, och så värst många böcker hade vi inte heller. Men upplevelsen av de stunderna gjorde någonting i mig. Det var som ingenting annat. Det fyllde livet och vardagen med spänning och magi. Tog mig till platser jag inte visste fanns och öppnade rum jag aldrig tidigare varit i. Det omöjliga tycktes plötsligt möjligt, det ogörliga görligt och det obegripliga någorlunda sådär begripligt. För i um-gänget med litteraturen och böckernas värld kunde vad som helst hända. Och även om min mor för egen del aldrig fann litteraturens värld, så öppnade hon den för mig.

När jag började förskolan fick jag egna sagoböcker med kassetband till. En liten melodi signalerade när det var dags att vända blad. Nu kunde jag själv bestämma när, var och hur länge jag skulle läsa en bok. Eller för den delen, om och om och om igen. Som barn tycktes jag aldrig tröttna. Upprepningarna var fantasins moder. Sådan var lusten till läsning. Den kom tidigt och var bergfast.

Idag när jag läser för mitt eget barn vet jag att sagor och berättelser stimulerar fantasin och vidgar den inre scenen. Genom att läsa utvecklar vi inte bara vårt språk och tar till oss ny kunskap utan vi lär oss också att se meningsfulla förbindelser och skapar på så vis färdigheter

som är avgörande i livet. För barn som läser och blir lästa för utvecklar större beredskap att möta världen.

Men när allt fler forskningsrapporter pekar mot att läsförståelsen sjunker och den kvalitativa läsningen bland unga minskar, att elever i Sverige har en mer negativ syn på läsning, i alla dess former, än elever i andra länder, då bör var och en av oss som arbetar inom böckerna och litteraturens fält påminna om hur grundläggande läsförståelsen och det skrivna ordet är. Inte enbart för den enskildes öde, utan också för vår demokrati, vår strävan efter ett jämlikt samhälle och för vår civilisation i stort.

Att öka läslusten och läsmotivationen bland unga är ett arbete som bör föras på många plan samtidigt. Av politiker, i skola och barnhälsovård, av föräldrar och personer i barns närhet och av alla oss som arbetar med böcker och litteratur. För vi vet vad som ska till för att fler ska läsa, det är inga konstigheter. Vi behöver skapa möjligheter för alla att tillägna sig en grundläggande läsförståelse, vi behöver se till att det för alla barn finns avsatt tid för läsning och tillgång till ett varierat och intresseväckande utbud av böcker.

Men för att skapa läsare, alltså lust till läsning, behöver den förankras i en inre motivation. Det behöver för den enskilda individen upplevas som relevant och ha bäring på det egna livet. Boken måste göra någonting med oss, eller som Olov Lagercrantz skriver i den klassiska essäboken *Om konsten att läsa och skriva*, »Det måste vara ett behov verkande inifrån som driver till läsning«.

Vad är det då för behov som driver oss till läsare? Det är svårare att säga och tycks se olika ut under olika perioder av livet, eller för den delen olika dagar. Ibland läser man identifikatoriskt

för att komma närmre sig själv eller de livssituationer som man själv för tillfället brottas med. Boken blir kanske någonting att hålla i när livet rusar. Eller så bär man med sig en fras eller en scen som stärker, utmanar eller gör livet något lättare att uthärda. Kanske läser man för att komma i kontakt med livets eviga frågor och det som förenar oss som människor. Andra gånger läser man för att slippa sig själv eller sitt eget liv för en stund.

Men man läser också för att litteraturen är någonting mer än verkligheten och det vardagliga livet. Den erbjuder dimensioner som inte kan nås på något annat vis. För läsningen kan öppna vår blick, skärpa dess optik, men den kan också vidga vår verklighet.

Birgitta Trotzig skriver i *Ett landskap*, »Ordet, meddelandet: snittet i tingets och djurets tystnad. Såret som öppnar deras liv mot något annat än dem själva.«

Therese Ytter

Konsulent Litteratur, Förvaltningen för kulturutveckling, Västra Götalandsregionen

BILD: SIMON RYDÉN

Årsringar berättar om LÄSNINGENS OCH BOKENS TILLSTÅND

Under de senaste decennierna har mycket förändrats i våra medievanor. I rapporten Läsandets årsringar har litteratursociologerna Johan Svedjedal och Anna Nordlund tagit ett helhetsgrepp om utvecklingen och frågat sig vad som händer med den tryckta bokens ställning och läsförståelsen hos barn när nöjesläsningen får konkurrens från andra medier.

TEXT: PAULA ISAKSSON

På uppdrag av Svenska Förläggareföreningen har Johan Svedjedal och Anna Nordlund gjort en djupdykning i tidigare studier kring våra medie- och läsvanor. Syftet är att ge en bild av läsningens aktuella tillstånd i Sverige, och statistiken talar sitt tydliga språk. Under de senaste 25 åren har andelen personer som dagligen tar del av litteratur påtagligt minskat, främst bland yngre personer.

– Bilden blev entydig och skrämmande. För mig blev det viktigt att ta reda på varför det har blivit så här och vad man kan göra åt det, säger Anna, docent

i litteraturvetenskap och lektor i didaktik vid Uppsala universitet.

Siffrorna som hon oroas över kommer bland annat från Pisa-undersökningen 2018. Den visar att 40 procent av Sveriges 15-åringar tycker att läsning är slöseri med tid. Vidare svarar 57 procent att de läser bara om de måste. Istället lägger barn och unga gärna tre till fyra timmar per dag på nätaktiviteter på sin fritid.

– Tid som skulle kunna ägnas åt läsning försvinner till internet. Tidigare pratade man om slukaråldern som infaller i nio- till tolvårsåldern och som är så viktig

för att få upp läsflytet och läslusten, men den finns inte längre. Självt minns jag att jag nästan inte gjorde annat i den åldern än satt hemma och läste bok efter bok, säger Anna.

Hur mycket barn och unga läser beror till stor del på sociokulturella faktorer som föräldrarnas läsvanor, hur många böcker det finns i hemmet och attityder i kamratkretsen. Likaså spelar skolan en viktig roll, liksom biblioteken, menar Johan som själv en gång i tiden utbildade sig till bibliotekarie, men direkt efteråt fastnade i forskningsvärlden och nu är

FAKTA

Rapporten Läsandets årsringar finns att ladda ner på www.forlaggare.se. Där hittar man också Svenska Bokhandlareföreningens och Svenska Förläggareföreningens sammanställning av bokförsäljningen under det första halvåret 2021.

BILD: VASILIS THEODOROU

JOHAN SVEDJEDAL
pensionerad professor
i litteraturvetenskap,
Uppsala universitet

BILD: KARL NORDLUND

ANNA NORDLUND
docent
i litteraturvetenskap,
lektor i didaktik,
Uppsala universitet

pensionerad professor i litteraturvetenskap från Uppsala universitet.

– Det har väldigt stor betydelse vilka resurser och incitament som biblioteken har att arbeta med litteratur. Biblioteken är jätteviktiga för utvecklandet och vidmakthållandet av läsandet. Det handlar inte bara om att göra en färdig läsare utan sedan måste läsandet uppmuntras, förklarar han.

Ljudböckerna har gått om tryckta böcker

I rapporten har Johan specifikt ägnat sig åt att försöka ge perspektiv på bokens och litteraturens ställning under de senaste decennierna. Bland annat beskriver han hur den fria prissättningen på böcker som kom på 1970-talet öppnade för nya kanaler för handel med böcker, som bokklubbar och varuhus. Kommerzialiseringen ledde också till att deckare och annan underhållningslitteratur, som chick lit och science fiction, slog igenom.

– Förlagen ville gärna få till böcker som sålde i stora upplagor och då låg genrelitteraturen nära till hands.

Från millennieskiftet har svenska deckare ökat kraftigt i den bästsäljande pocketutgivningen och lånas ut för fullt på biblioteken. Enligt Johan, som stödjer sig på kollegan Karl Berglunds forskning, kan man nästan säga att genren har övertagit vardags- och äktenskapsskildringarna från annan litteratur. Många deckarförfattare har också fått kommersiella genombrott utomlands. En del av dem skriver till och med primärt och direkt för den globala marknaden.

Ett annat genombrott är ljudböckerna som redan för flera år sedan passerade försäljningen av fysiska böcker.

– I hög grad är ljudbokslyssnandet något som läggs till läsandet av tryckta böcker, något som man gör när man inte kan sitta ner. Medan de tryckta böckerna i princip står still går ljudböckerna uppåt

och mycket tyder på att det är en trend som kommer att fortsätta, säger Johan.

I mitten av augusti kom Svenska Bokhandlareföreningens och Svenska Förläggareföreningens sammanställning som visar att bokförsäljningen har ökat med 10,2 procent under första halvåret 2021. Men det är ljudböckerna som står för den största ökningen, dubbelt så mycket som de tryckta böckerna.

Strömlinjeformad barn- och ungdomslitteratur

Även utgivningen av barn- och ungdomslitteratur har exploderat de senaste decennierna. Det kan tyckas positivt, men enligt Anna är mycket av litteraturen som kommer ut strömlinjeformad.

– För att locka barn att läsa är det viktigt att litteraturen är spännande och har stor variation. Men idag är det mycket same, same, förlagen har blivit som stora litteraturfabriker med en otrolig följsamhet gentemot säljande trender. Det gäller även vuxenlitteraturen om än inte lika mycket.

Dessutom oroas Anna av att cirka 40 procent av kapitelbokutgivningen utgörs av lättlästa böcker.

– De har blivit ifrågasatta inom läsforskningen, det är inte självklart att lättlästa böcker stimulerar läsförmågan och läsmotivationen. Man har också pekat på att det finns en risk för överanvändning av lättlästa böcker i undervisningen.

– Parallellt pågår det en utveckling där texterna i bilderböckerna blir allt kortare. Det gör att utrymmet för den sociala läsningen som behövs för att få upp läsintresset, och det viktiga samtalet kring böcker minskar, konstaterar hon.

Pisa visar att barn och unga i Sverige är mycket mer negativa till läsning än barn i andra länder. För att få svar på varför har Anna tittat på forskning i hur skolor runt om världen undervisar om läsning och litteratur. Bland annat har hon sett

att skolorna i de länder där barnen läser mycket har behållit traditionen av den sociala, gemensamma läsningen. Svenska skolor satsar istället på individuell läsning, där eleverna har sin bänkbok som de läser tyst i. Lärarna i Sverige ägnar också mindre tid än sina kollegor i andra länder åt att samtala med eleverna om böcker.

– Det har förekommit väldigt lite sådant som att identifiera huvudbudskap i böcker och att eleverna får beskriva stil och struktur, framför allt i de lägre årskurserna. När de har kommit upp i gymnasiet har det blivit lite mer, men då är eleverna inte alla gånger förberedda och har tappat intresset för litteratur, säger Anna.

Dessutom har antalet undervisningstimmar i svenska språket gått ner, och många skolbibliotek saknar personal som kan matcha olika typer av läsare med olika typer av böcker.

– Men nu har skolbiblioteksutredningen kommit med krav på bemannade skolbibliotek och att bibliotekarierna ska samarbeta med pedagogerna. Det tror jag kan betyda otroligt mycket.

Frågor kring läsning engagerar

Rapporten har fått stor uppmärksamhet vilket både Johan och Anna ser som ett tecken på att frågorna kring läsning engagerar på många håll.

– Det görs många olika insatser nu, läsförmåga och läsmotivation är en fråga för hela samhället. För att kunna säkerställa demokratin måste vi ha en befolkning som kan ta till sig läsning och även vara källkritisk, säger Anna och Johan instämmer:

– Läsning är sedan millenier en del av den västerländska kulturen och man skulle lätt kunna förbättra den genom ytterligare stöd. Det handlar väldigt mycket om pedagogisk och politisk vilja och vilket värde man tillmäter läskunnighet och läsvana i ett samhälle. ■

En betydande *LÄSRÖRELSE*

Med mottot Ge dina barn ett språk, startade den ideella föreningen Läsrörelsen på Bok- och biblioteksmässan i Göteborg för 21 år sedan. Under de år som gått har de genomfört ett stort antal projekt och arbetat med många metoder och modeller kring att berätta, läsa, skriva och lära.

SAMMANSTÄLLT AV: HELEN ANDERSSON

Läsrörelsen har genom åren fått mycket uppmärksamhet och stort genomslag, inte minst för sitt okonventionella sätt att hitta nya samarbetspartners på nya arenor. En bidragande anledning till detta är Läsrörelsens ordförande och projektledare Elisabet Reslegård, som när noll27 ringer upp henne i juni är i full färd med att planera en ny förhandlingsrunda med en ny stor arena.

– Om allt går som det ska kommer det att bli något stort som kan komma att förändra mycket. Det är för tidigt att tala om vad det är, men vi hoppas komma igång hösten 2022 och Läsrörelsen kommer att fortsätta att överraska som vi alltid gjort. Ibland retar vi folk, ibland får vi applåder.

Tänker du på Läsrörelsens tidigare samarbete med McDonald's?

– Ja, det var många som var skeptiska och det blev en del bråk. Men egentligen är det väldigt enkelt eftersom det handlar om att nå barn och barnfamiljer som inte går till bibliotek eller bokhandel. Man kan inte enbart jobba läsfrämjande genom biblioteken, man måste tänka utanför boxen och jobba på nya arenor.

– Totalt har vi haft 330 olika samarbetspartners under åren, och jag har inga problem med att jobba med näringslivet. Men man får aldrig ge avkall på kvaliteten, och det finns de vi aldrig skulle samarbeta med.

Samarbetet med McDonald's resulterade bland annat i att det under en månad under 2001 och sedan varje år 2004 till 2019, fanns barn- och bilderböcker i alla Happy Meal. Hur gjordes urvalet av vilka böcker som skulle ingå?

– En av förutsättningarna för att säkra kvaliteten var att det var vi som valde böckerna, vi arbetade med översättningar, korrektur och godkände allt kampanjmaterial. Vår utgångspunkt har varit att alla böcker ska vara av hög kvalitet, såväl innehållsmässigt som i tryck, och under alla år var det Marianne von Baumgarten-Lindberg som hade ett konstnärligt ansvar för urvalet.

– Totalt ingick 22,9 miljoner barn- och bilderböcker, 127 titlar av 114 olika författare och illustratörer. Men 2019 avslutades samarbetet på grund av att urvalet av böcker inte längre sker i samarbete med Läsrörelsen, utan sköts av McDonald's internationellt. Det är både sorgligt och tråkigt, det var ju ett sätt att nå ut med bra barnböcker på en ny arena. De böcker som nu finns på McDonald's är inte böcker valda av Läsrörelsen.

FAKTA

Läsrörelsen är en ideell förening som bland annat består av Nätverket LÄSLOV med företrädare för lärar- och elevorganisationer, bibliotek samt bokbranschen.

Läsrörelsens verksamhet och projekt finansieras genom bidrag från stiftelser, organisationer, företag och myndigheter.

ELISABETH RESLEGÅRD
Ordförande, Läsrörelsen

BILD: JENNY DOZAI

Vad är aktuellt just nu?

– Vi ansvarar för Läslovet som närmar sig, och så har vi ett projekt tillsammans med Bosön Idrottshögskola där blivande idrottsledare läser skönlitteratur. Det är ett projekt som bygger vidare på projektet Berättelser som förändrar. En lässatsning som lyfte fram berättandet i skönlitteratur, biografier och serier, och som tack vare en betydande donation av författaren David Lagercrantz och bidrag från Postkodstiftelsen kunde genomföras med läsecirklar i 200 högstadie- och gymnasieskolor i hela Sverige.

Och så ansvarar vi för Bokmässans huvudtema LÄS! LÄS! LÄS! för andra året, med åtta seminarier och 24 programpunkter.

Läsrörelsen 20-års jubilerade förra året bland annat genom att ge ut skriften *Våra tjugo första läsår. Om du sammanfattar, vad har varit viktigast för Läsrörelsens arbete genom åren?*

– Att ge barnen ett språk är det viktigaste. Både för 20 år sedan, nu och fortsatt framåt. Har människor inte tillgång till ett språk är det en katastrof och ett hot mot demokratin. Ge dina barn ett språk. Högläs för barnen! Läsrörelsen lyfte fram det då och det fortsätter vi med. Och jag hoppas att Läsrörelsen någon gång ska få ett permanent verksamhetsbidrag, för det här är ett ständigt pågående arbete som bara fortsätter och fortsätter och fortsätter...■

Vilket projekt inom Läsrörelsen skulle du säga har varit mest framgångsrikt genom åren?

– På ett sätt är det Bok Happy Meal, men också ljudboksprojektet Mio min Mio, i Astrid Lindgrens egen inläsning och med pedagogers arbete bland 1 300 barn i förskoleklass i de 12 mest invandrartäta och mångspråkiga kommunerna. Det var ett delprojekt som ingick i projektet De nya svenskarna.

ALARMERANDE RAPPORT OM LÄSLUST

Sverige behöver bli ett mer läsvänligt land där skolbiblioteken är bemannade, folkbiblioteken digitaliseras och där föräldrar och kända personer visar att de är läsande förebilder. Det slår Lärarstiftelsen fast efter att ha ställt samman hur det ligger till med läsförmågan och läslusten i Sverige.

– Det är en alarmerande rapport, säger stiftelsens ordförande Eva-Lis Sirén.

TEXT: PAULA ISAKSSON

Rapporten Ett läsvänligt land presenterades första gången i våras på ett riksdagsseminarium om varför unga inte gillar att läsa. Genom att ställa samman olika undersökningar vill Lärarstiftelsen ge en helhetsbild av hur barns och ungas läsförmåga, läsvanor och läslust har utvecklats de senaste åren. En av studierna som rapporten hänvisar till är Pisa 2018 som visar att hälften av Sveriges 15-åringar bara läser när de måste. Den internationella studien Pirls är lika nedslående – år 2001 instämde 60 procent av eleverna i årskurs fyra i påståendet »Jag tycker om att läsa«, 2016 hade de minskat till 39 procent.

Jämfört med andra likvärdiga länder låg läsförmågan i Sverige på en chockartad låg nivå i Pisa 2009 och 2012. Men 2018 hade den återhämtat sig något, så det är inte där problemet ligger, menar Lärarstiftelsens ordförande Eva-Lis Sirén.

– Barn knäcker läskoden tidigare idag än vad de gjorde förr, så det är inte läsförmågan som saknas, vilket man kan tro av den märkliga debatten om att barn lämnar skolan som analfabeter. Sveriges utmaning är istället att få fram utvecklade läsare med läslust, för om barnen inte läser böcker har vi inte kommit någonstans.

Av rapporten framgår att den grupp som läser oftast är 9–14-åringar. Samtidigt lägger de mycket kortare tid på läsning än andra åldersgrupper. Statens medieråds undersökning Ungar och medier, visar också att storläsarna bland barn och unga har blivit betydligt färre. Parallellt har de som aldrig läser ökat kraftigt.

– Detta är en absurditet i en tid när förlagen ger ut fler barn- och ungdomsböcker än någonsin, säger Lärarstiftelsens ordförande upprört.

– Barn knäcker läskoden tidigare idag än vad de gjorde förr, så det är inte läsförmågan som saknas, vilket man kan tro av den märkliga debatten att barn lämnar skolan som analfabeter. Sveriges utmaning är istället att få fram utvecklade läsare med läslust, för om barnen inte läser böcker har vi inte kommit någonstans.

EVA-LIS SIRÉN
Lärarstiftelsens ordförande

BILD: STEFAN BOHLIN

En av de största lässatsningarna

Tidigare hette organisationen som Eva-Lis företräder Sveriges allmänna folkskolläraiförening. Den bildades redan 1880 och startade en av de största lässatsningarna genom tiderna – Barnbiblioteket Saga. Ambitionen var att ge barn tillgång till god litteratur som skulle väcka deras läslust. Många av böckerna var klassiker som skrevs om för att bli tillgängliga för barnen, till exempel Gullivers resor, Iliaden, Odyssén, och alla var rika på konstnärliga illustrationer. Biblioteket hann ge ut över 300 titlar innan det upphörde i slutet av 1950-talet.

– Men idag kan en ensam förening omöjligt ta på sig ansvaret för att främja läsandet, menar Eva-Lis.

– Vi måste ta ett samlat ansvar om vi vill att Sverige ska bli ett läsande land. Det är inte skolans ansvar enbart, det är inte bibliotekens ansvar enbart och inte enbart föräldrarnas. Vi är många som bär ansvaret.

Rapporten ger flera förslag på vad som kan göras för att öka läslusten hos barn och unga. Det ena är att etablera en förstklassig infrastruktur med folk- och skolbibliotek. Sedan 1996 har var fjärde folkbibliotek lagts ned och fortfarande försvinner det cirka tio om året. Skolbiblioteken behöver också få kompetent personal på plats.

– Idag kan eleverna oftast inte få någon vägledning på biblioteket i skolan så vi behöver trycka mycket mer på att skolbiblio-

teken måste bemannas, säger Eva-Lis och påpekar att det också behövs förebilder, förbilder och åter igen förebilder.

– Förebilder betyder oerhört mycket, till exempel måste föräldrar och kända personer i olika sammanhang visa att de läser. Det handlar om ledarskap ända från nationell nivå ner till föräldrarnas ledarskap i vardagen.

Viktigt att biblioteken digitaliseras

Dessutom pekar rapporten på hur viktigt det är att biblioteken digitaliseras så att utbudet kan bli tillgängligt för en ny och bredare målgrupp. 2018 lånades 2,3 miljoner e-böcker på folkbiblioteken, vilket var en ökning med 28 procent sedan året innan. I topp ligger Sunne bibliotek som även har den högsta utlåningen av böcker totalt sett i Sverige.

Även om läget ser mörkt ut finns det en liten ljusglimt. När 13–16-åringar i studien Ungar och medier tillfrågades om vilka aktiviteter de ägnar för mycket respektive för lite tid åt, var svaret på den första frågan mobilen. På den andra svarade de läsning av böcker och tidningar. Kanske att denna insikt med tiden kan leda till att Sverige blir ett mer läsande land. ■

LÄSFRÄMJANDE OCH KLASS

Jimmy Vulovic är litteraturvetaren som engagerat sig i läsfrämjande insatser och som menar att debatten kring barns och ungdomars minskade läsning de senaste åren präglats av partiell klassblindhet.

– Man förstår att det är en klassfråga, men man förmår inte se det utifrån det man förr kallade arbetarklassens perspektiv.

TEXT: HELÉN ANDERSSON

Forskningen talar sitt tydliga språk och det finns undersökningar som visar att bara en av nio svenska ungdomar dagligen läser en bok eller en dagstidning. Sämst är det i gruppen av pojkar och bland barn från socioekonomiskt svaga familjer. Att nå dessa grupper med läsfrämjande insatser är en återkommande anledning till diskussion med en problematik Jimmy Vulovic inte förstår. För honom är lösningen inte så komplicerad.

– Det är medmänsklighet och mederfarenhet som saknas i diskussionen. Nästan alla platser i dagens samhälle är reserverade för ett visst perspektiv när det handlar om klassaspekten, och debatten förmår inte riktigt se världen ur något annat än det egna medelklassperspektivet. Så om man vidgar debatten och låter fler delta i den tror jag man kommer tillrätta med det här.

Litterär propaganda

Med utgångspunkt från egen erfarenhet av en lång väg till läsandet, ägnade Jimmy sin litteraturvetenskapliga forskning åt den svenska arbetarrörelsens folkbildningsarbete, ett arbete han kallar för historiens största läsfrämjande projekt.

– Genom att skapa en organisation som systematiskt försåg arbetarpresen, och därmed arbetarläsarna, med litteraturtips, gjorde de en stor insats som läsfrämjare. Hela bildningsrörelsen och den publicistiska verksamheten gick ju hand i hand, och det var här arbetarförfattare som Eyvind Johnson, Moa Martinsson och Ivar Lo-Johansson började skriva.

– Jag tror att de tidiga bildningspionjärerna visste betydelsen av identifikation i litteraturen för att fånga intresset för läsning. Och att välja litteratur som appellerar till människorna som ska läsa den betyder inte att det är sämre litteratur.

JIMMY VULOVIC
Litteraturvetare

BILD: MARIA LINDBERG

Arbetsrörelsens vana att använda propaganda i syfte att förändra saker i samhället spelar också en stor roll i det läsfrämjande arbetet. I sin forskning har Jimmy särskilt intresserat sig för den litterära propagandan, och han berättar att det arbetet började redan under tidigt 1900-tal när Socialdemokraterna i Malmö skapade sagostunds rörelsen, en söndagsskoleverksamhet för att arbetarbarnen skulle få en arbetarfostran istället för en kyrklig fostran.

– Socialdemokratin tog ett tydligt politiskt ställningstagande gentemot den borgerliga sfären och kyrkans inflytande och man vill ta över initiativet i läsfrågan.

Olika perspektiv

Även om arbetsrörelsen ville ta läsinitiativet från det borgerliga skiktet, var man öppen för den borgerliga kulturen. Detta syns bland annat på litteraturlistor från det tidiga ABF där man inledningsvis nästan bara hade litteraturkurser på schemat, och där man plockade in de stora kanonförfattarna. Men med den skillnaden att man tittade på litteraturen utifrån arbetarklassens perspektiv.

– Man plockade verk som tilltalade den arbetande, och läste man Strindberg så var det hans folklivsskildringar istället för hans dramatik, säger Jimmy och återvänder till dagens debatt och begreppet kanon som han tror är ett begrepp man måste omvärdera betydelsen av.

– Jag tror att de tidiga bildningspionjärerna visste betydelsen av identifikation i litteraturen för att fånga intresset för läsning.

Och att välja litteratur som appellerar till människorna som ska läsa den betyder inte att det är sämre litteratur. Och, fortsätter han, det mest primära för att få någon att läsa är att försöka förmedla magin som uppstår när man läser en roman. För egentligen är det ju bara halva boken som är formulerad, resten skapar läsaren utifrån sina egna erfarenheter och perspektiv.

Nyttig läsning

Många av dåtidens arbetarförfattares verk handlar om deras egen kamp att bli läsare, om att våga vara en onyttig läsare, att läsa skönlitteratur och inte bara läsa det de skulle i skolan. Jimmy menar att det är en tydlig klassaspekt som gäller än idag, att det finns en frihet i andra samhällsklasser där läsning av skönlitteratur är mer naturlig och ingenting någon ifrågasätter.

– Jag tror att diskussionen kring läsning måste våga ha en humanistisk inställning. För det är inte bara tillgången till böcker i hemmets bokhylla som avgör om du ska bli nyfiken på litteraturen, säger han och menar att en nyckelfaktor är just att våga släppa in olika erfarenheter och synsätt på litteratur.

– I min roll som forskare med propagandaperspektiv har jag särskilt svårt när det finns en nyttoaspekt på det läsfrämjande arbetet, när det finns en bakomliggande anledning för att uppnå ett visst syfte. Jag tror inte det lockar fler att läsa. Det blir bara påträngande och inkräktar på individens upplevelse. Vi kan inte läsa för att bli något som någon annan vill att vi ska bli. Jag tycker man ska läsa för att bli sig själv. ■

BILD: AARON BURDEN/UNSPASH

DEN NORDISKA BOKSLUKAREN

TEXT: HELÉN ANDERSSON

Den nordiska bokslukaren är ett läsfrämjande projekt som med hjälp av pedagogiskt material erbjuder genvägar till den nordiska barnlitteraturen.

– Vi vill bygga en modell som kan sprida sig till läsfrämjare över lands- och språkgränser, säger Mikaela Wickström, projektledare och barnbibliotekarie på Nordisk kulturkontakt i Helsingfors.

BILD: HENRIC ÖHMAN

Projektet handlar främst om att främja läsandet av nordisk barnlitteratur och utgår från bilderböcker som är, eller har varit, nominerade till Nordiska rådets barn- och ungdomslitteraturpris. Men det handlar också om att genom ett nordiskt samarbete producera ett pedagogiskt handledningsmaterial som kommer att översättas till fem nordiska språk och finnas i digital form.

– Handledningsmaterialet produceras av en nordisk arbetsgrupp bestående av barnbibliotekarier, illustratörer, författare, pedagoger och andra läsfrämjare. Ett samarbete vi hoppas ska skapa nya nätverk som lever vidare, säger Mikaela och berättar att materialet till varje bok består av frågor i olika svårighetsgrad där varje fråga inbjuder till diskussioner för boksamtal med barn, korta fakta om för-

fattaren och kort information om bokens handling och tema.

– Det ska vara enkelt, poängter hon.

Från idé till verklighet

Till vardags jobbar Mikaela som barnbibliotekarie på Nordisk kulturkontakt i Helsingfors, ett litet specialbibliotek under Nordiska ministerrådet. Här finns ungefär 15 000 titlar på alla nordiska

BILD: HENRIC ÖHMAN

– Vi vill ju att alla ska hitta till läsning och det som är spännande med projektet är att det fångar upp böcker från hela Norden och att det är ett nordiskt samarbete kring litteratur och barn.

MIKAELA WICKSTRÖM

Projektledare och barnbibliotekarie, Nordisk kulturkontakt, Helsingfors

språk, och det var här idén till den nordiska bokslukaren föddes. Mikaela och hennes kollegor ville hitta metoder som både synliggör barnavdelningen på Nordisk kulturkontakt och som får fler att upptäcka böcker som nomineras till Nordiska rådets barn- och ungdomslitteraturpris. Från en vag idé om en figur som gör tassavtryck på biblioteket växte idén till en nordisk bokslukare och barnlitteratur med tillhörande pedagogiskt material.

– Vi vill ju att alla ska hitta till läsning och det som är spännande med projek-

tet är att det fångar upp böcker från hela Norden och att det är ett nordiskt samarbete kring litteratur och barn.

Symbol

För att skapa en ännu större uppmärksamhet kring projektet utlystes det i september en tävling riktad till unga illustratörer i Norden. Uppgiften är att skapa en nordisk bokslukarfigur som bland annat kommer att figurera i projektets marknadsföring, men som också ska kunna användas på bibliotek som vill lyfta den nordiska barnlitteraturen.

– Symbolen kan vara två- eller tredimensionell eller både och, men den ska levereras med en egen historia, en egen berättelse, säger Mikaela och berättar att tävlingstiden går ut i oktober. Vinnaren och de fem finalisterna kommer att ingå i en utställning på Nordisk kulturkontakt i Helsingfors våren 2022. ■

FAKTA

Den nordiska bokslukaren är ett projekt i samarbete mellan Nordisk kulturkontakt och Nordiska hus i Norden. Projektet är ett pilotprojekt 2021–2023 och riktar sig till vuxna som arbetar med läsning för barn mellan noll och tolv år. Det pedagogiska handledningsmaterialet kommer att finnas på fem nordiska språk och lanseras digitalt på bokslukaren.org i början av 2022.

**NY ANTOLOGI
VILL VÄCKA
NYFIKENHET
KRING LJUDLIGT
BERÄTTANDE!**

I den nya forskningsantologin, Från Strindberg till Storytel, vill redaktörerna Julia Pennlert och Lars Ilshammar bredda perspektiven och väcka nyfikenhet inför dagens digitala ljudliga berättande.

TEXT: EVELINA WESTERGREN

Det hela började med ett möte på en gemensam konferensmiddag. Och en fundering på om Strindbergs röst skulle kunna gå att lyssna på idag.

– Jag berättade att jag hade börjat undersöka ljudboksboomen på olika sätt. Och Lars sa, »vet du att Strindbergs röst kanske finns inspelad«, säger Julia Pennlert, litteraturvetare och lektor vid Bibliotekshögskolan i Borås.

Det blev startskottet för det arbete som nyligen mynnade ut i forskningsantologin Från Strindberg till Storytel, där Julia Pennlert är redaktör tillsammans med Lars Ilshammar, historiker och biträdande riksbibliotekarie vid Kungliga biblioteket, KB. Antologin vill måla en bred bild över hur kopplingarna mellan ljud och litteratur ser ut, och hur sambandet mellan författare, läsare och teknologi kan tolkas.

– Det saknas forskning kring den samtida ljudbokens status och position. När vi började så var det tydligt att det fattas ett vetenskapligt språk för att förstå den samtida ljudboksboomen vi lever i, säger Julia Pennlert och fortsätter:

– Samtidigt vet jag att det pågår en del forskning och att det finns forskare som på olika sätt undersöker de här sakerna. Därför var det viktigt för mig att sätta ihop en antologi där man låter flera röster ta plats.

»Vi är tillbaka till framtiden«

I antologin deltar forskare inom olika ämnesfält som belyser frågorna ur både historiska och moderna perspektiv. Allt riktat till en intresserad allmänhet.

– Berättande genom ljud är inte något nytt historiskt fenomen, utan kanske till och med den ursprungliga praktiken för litterärt berättande, säger Lars Ilshammar. Så när vi idag ser ett ökat intresse för ljudböcker menar han att det är långt ifrån ett nytt fenomen.

– Vi är tillbaka till framtiden på något sätt, back to the future. Man kanske till och med kan se den här perioden av läsande av text i böcker, som ett historiskt undantag, säger han.

Vill bredda debatten

De senaste årens ökade intresse för ljudböcker har också gett upphov till kritiska röster som diskuterar ljudböckernas litterära kvalitet och inflytande på läsningen i stort. Men redaktörerna är inte intresserade av att diskutera rätt eller fel, utan vill snarare nyansera debatten. Det är både för tidigt att säga hur ljudboken kommer att påverka litteraturen och läsningen, och det är inte heller särskilt intressant för den enskilde läsaren, tycker Julia Pennlert.

– Det saknas forskning kring den samtida ljudbokens status och position. När vi började så var det tydligt att det fattas ett vetenskapligt språk för att förstå den samtida ljudboksboomen vi lever i.

JULIA PENNLERT
Litteraturvetare och lektor, Bibliotekshögskolan, Högskolan i Borås.

– Berättande genom ljud är inte något nytt historiskt fenomen, utan kanske till och med den ursprungliga praktiken för litterärt berättande.

LARS ILSHAMMAR
Historiker och biträdande riksbibliotekarie vid Kungliga biblioteket

– Jag tror att vi måste lämna skyttegravarna gällande det moraliska kring vad som är bättre eller sämre läsning. Att få syn på vad medier gör och hur en litterär berättelse kan fogas in i våra liv, och vilka diskussioner som det kan ge, tycker jag är mest centralt. Dessutom passar olika tekniker för läsning bättre eller sämre i olika situationer, oavsett litteratur, menar hon, och vill istället lägga fokus på hur de olika sätten att läsa, finns och fungerar samtidigt i samhället idag. Det ljudliga berättandet kan också tolkas utifrån en historisk kontext, där teknikskiften ofta omgetts av livliga samhällsdebatter. Lars Ilshammar ser paralleller i hur telegraf, telefon, radio, tv, datorer och Internet, omtalades när de kom. Precis samma diskussioner finns kring det digitala ljudliga berättandet idag, menar han.

– Man börjar se den nya tekniken som någon nästan överjordisk kraft, som antingen ska frälsa oss från allt ont eller leda till fördärv.

– Om jag ska spekulera så tror jag att vi om några år inte alls kommer att se ljudboken med samma kategoriska förtecken

som vi gör idag. Den kommer att framstå som något praktiskt i vår vardag som vi inte reflekterar så mycket över.

Vill uppmuntra till vidare forskning

Redaktörerna ser också många intressanta spår att forska vidare inom, där litteraturens sociala och individuella roll går att vrida och vända på och där gränsdragningen mellan olika tekniker och berättarformer suddas ut.

– Jag skulle vilja sprida känslan av att det här är spännande. Det här är inte början på slutet, utan slutet på början på något som vi inte riktigt vet var det kommer att ta vägen, men som är väldigt intressant att följa, säger Lars Ilshammar.

Men vad hände då egentligen med Strindbergs röst? Lars Ilshammar berättar att många har sökt, men att den ännu inte är funnen.

– Än så länge så gäcker den ju oss, den magiska Strindbergsrullen. Min egen tro, om jag ska tro någonting, det är ju att den faktiskt har funnits och kanske också fortfarande finns. ■

SPELIFIERADE TEXTSAMTAL

Genom att låta barn interagera i olika digitala spel, skapar skolbibliotekarie Tobias Gard ett engagemang och intresse för böcker.

– Spelens enkla belöningsystem blir en morot att komma i gång med boksamtal, och jag tror de tycker samtalen är lika roliga som spelen.

TEXT: HELÉN ANDERSSON

På klassrummets interaktiva skrivtavla syns en bild från boken *Prinsessan Victoria* av Kristina Murray Bodin och Kajsa Lind. Den hemlösa huvudkaraktären i boken illustreras av en avklädd klippdocka som sitter på en bänk. I klassrummet diskuterar barnen varför Victoria sitter på bänken och varför hon är hem-

lös, och allteftersom barnen diskuterar bokens innehåll får de hämta pengar ur en kassaapparat på skärmen för att köpa kläder och klä på dockan.

– Det är en tydlig koppling till boken som vi läst, och samtidigt blir det ett samtal om både empati och om vad de tycker om boken. Och det är öppna frågor hela

tiden, inga rätt eller fel, säger Tobias när han beskriver hur det kan gå till när han har spelifierade boksamtal.

Genväg till litteraturen

Tobias gör alla spel själv, hittills har han gjort ett sjuttiofem på boktitlar anpassade för elever från förskoleklass upp till

Varför sitter Victoria på bänken?

Jag undrar om Victoria är fattig. Tror du att hon är det?

Berätta om barnet som boken handlar om.

Varför försvann Victoria?

Gjorde någon något dumt?

BILD: TOBIAS GARD

– Det är en tydlig koppling till boken som vi läst, och samtidigt blir det ett samtal om både empati och om vad de tycker om boken. Och det är öppna frågor hela tiden, inga rätt eller fel.

TOBIAS GARD
Skolbibliotekarie

BILD: HANNAH GARD

årskurs nio. De flesta spel utgår från skönlitteratur och bilderböcker där han ibland lånar bilder från de böcker han läser, och ibland bilder från Notebook som är ett av de program han använder. Med hjälp av klassrummens interaktiva whiteboard kan eleverna följa med när han läser boken, och i diskussionen efteråt får eleverna klara olika uppdrag kopplade till boken de just läst.

– Ibland är det väldigt enkla spel som typ memory där jag tagit bilder av alla karaktärer i boken och där den som klickar fram en bild får berätta om den karaktär som dyker upp. På så sätt kan vi få en diskussion om alla karaktärerna i en bok. Det går att göra spel av alla böcker men, poängterar han, alla spel ska ha en tydlig koppling till boken vi läser. Även om jag ibland kan hitta på att vi ska göra en egen fortsättning på berättelsen, skrattar han.

Att använda spel som en väg till litteraturen tror Tobias kan vara ett sätt att få elever som annars inte skulle valt att delta i textsamtalet, engagerade. Han inleder också varje textsamtal med att gå genom svåra ord, och hans val av bok tar alltid stor hänsyn till barngruppens intressen.

– Det är för att fånga deras intresse och för att de ska förstå boken bättre. Och jag väljer alltid böcker jag själv tycker om. För tycker inte jag det är bra är det svårt att få med sig eleverna, och mitt

engagemang smittar av sig på eleverna. Och jag tror mycket på samtalen kring text, att prata om det man läst utan att det blir ett förhör. Att man har en bra diskussion.

Creepypasta

Efter ett antal år som skolbibliotekarie insåg Tobias att många barn har en förkärlek för skräck. En insikt som gjorde att han under ett sommarlov startade skräckpodden Död mans podd.

– Jag både skrev egna skräckhistorier, hittade historier på nätet och på biblioteket i hopp om att barnen skulle vilja låna dem där. Det var väldigt lyckat och podden har fungerat som ett redskap i klassrummen när inte jag varit på plats.

Just nu ligger podden på is och Tobias har riktat in sig på att jobba med creepypasta, spökhistorier och vandringsägnen som sprids på nätet, i klassrummen.

– Vi pratar om historierna och kommer i sammanhanget ofta in på källkritik och på hur man kan tänka för att ta reda på om en vandringsägnen är sann. De får

också prova att hitta på egna skräckberättelser där ett populärt tema är berättelser kopplade till deras närområde här i Trollhättan, ler han.

Men alla gillar inte skräck och Tobias säger att han försöker variera och läsa lika mycket av andra genrer och att han gärna väljer böcker som finns i serie så att barnen kan fortsätta läsa. Och trots att han oftast använder sig av digitala verktyg vid sina textsamtal, betraktar han det som pricken över i, en metod som ska kombineras med traditionell läsning och som ett sätt att få barnen engagerade.

– Man måste börja i den här änden även om kanske vissa elever bara kommer att läsa skräckhistorier och inte gå vidare. Men de läser i alla fall. ■

MAN LÄSER I FINLAND

Under hösten 2020 drev de finlandssvenska läsambassadörerna i Finland tillsammans med Svenska Yle en kampanj för att inspirera unga pojkar att läsa mer. Kampanjens flaggskepp var en kortfilm där tretton framgångsrika män berättar varför de läser och hur läsningen varit till nytta och glädje för dem.

TEXT: HELÉN ANDERSSON | BILD: MATILDA AUDAS BJÖRKHOLM

– Kampanjen satte fingret på att läsande förebilder är viktiga för alla, och den gav oss en förståelse för att om du har otur kan du som pojke gå ganska länge i ditt liv utan att någon man säger till dig att det är både roligt, manligt och viktigt att läsa, säger Amanda Audas-Kass, en av Finlands två finlandssvenska läsambassadörer och får medhåll av kollegan Henrika Andersson.

– Och om en kille tipsar en annan kille om en bok är det mer attraktivt än om en medelålders tant gör det.

Förebilder

Precis som i många andra länder är oron över ungdomars, och framförallt pojkars, minskade läslust stor i Finland. När Amanda och Henrika som nyblivna läsambassadörer gjorde skolbesök möttes de nästan alltid av frågan hur man skulle göra med pojkarna, och de började fundera på betydelsen av läsande förebilder.

– Vi insåg tidigt att vi måste hitta vägar att föra ut manliga förebilder så att de når skolorna och klassrummen. Vår idé om kampanjen Man läser var att nå målgruppen via lärarna och vi landade i att det ska vara en film som kan visas i klassrummet. Både nu och i framtiden när kampanjen är över, säger Amanda.

Kortfilmen som gjordes riktar sig främst till pojkar och unga i åldern 13 till 15 år, och bland de deltagande männen finns både kända skådespelare, idrottsmän, rapartister, författare och landets president Sauli Niinistö.

– Vi ville ha med män från så många områden som möjligt så att varenda pojke ska hitta någon att identifiera sig med. Och förutom landets president är det mest yngre män, säger Amanda.

Olika

De tretton deltagande männen fick alla svara på samma frågor i intervjuer som gjordes digitalt och spelades in. Intervjuerna klipptes i efterhand ihop till en kortfilm där männen berättar om sin relation till läsning och ger några lästips. Varje separat intervju är cirka 12 minuter och kan också ses som enskilda inslag med anknytande frågor som kan fungera som ingångar till samtal om läsning.

– Det som överraskade oss var att deltagarna hade så olika syn på läsning, säger Henrika och berättar att hon blev mest förvånad över att mäns lässmak och val av böcker skiljer sig ganska mycket från vad kvinnor läser.

– Samtliga boktips utom två var skrivna av män. Män prioriterar och läser

böcker skrivna av män och som handlar om män, konstaterar hon.

På läsande fot

Under pandemin har de båda läsambassadörerna också blivit involverade i ett läsfrämjande projekt som initierades och finansierades av Utbildningsstyrelsen i den finska regeringen. I projektet På läsande fot, deltog cirka 850 elever i 22 olika kommuner i en läskarneval där de tävlade mot varandra om vilken klass som läste mest under en månad.

– Till vår stora förvåning var det en väldigt stor entusiasm och vi fick mycket oväntad positiv feedback där föräldrar berättar om söner som bytt datorspel mot böcker, säger Henrika och menar att hon ofta stöter på ett visst förakt inför det här med tävlande från många som jobbar med läsfrämjande.

– Vi märkte när vi gjorde filmerna i Man läser att flera av de läsande förebilderna fått sin läsgnistatänd under en lästävling. Att många får en kick av att tävla, att det då är legitimt att läsa, om det annars är lite nördigt och fult.

– Vi kommer definitivt att satsa på ännu en läskarneval under vårt sista år som läsambassadörer, avslöjar Amanda. ■

FAKTA

I Finland utses finlandssvenska läsambassadörer sedan 2014 efter ett initiativ av Svenska modersmålsföreningen i Finland och organisationen Tidningen i skolan.

Uppdraget är treårigt och till skillnad från många andra länder är läsambassadören anställd under projekttiden. Den första läsambassadören var barnboksförfattaren Katarina von Numers-Ekman 2014–2017.

Uppdraget 2019–2022 innehas av författaren och skådespelaren Henrika Andersson samt läraren och författaren Amanda Audas-Kass. Till hösten inleder de sitt tredje och sista år där deras uppdrag har varit att lyfta fram, uppmuntra, förnya och utveckla läsfrämjande verksamhet bland finlandssvenska barn och unga.

HENRIKA ANDERSSON

AMANDA AUDAS-KASS
Läsambassadörer

AUGUSTPRISET VILL FÖRENA BÖRS OCH KATEDRAL

Snart är det dags för årets nominerade till Augustpriset att presenteras. Idag är priset erkänt och prestigefullt. Men hur blev det egentligen det? Noll27 har gått bakom kulisserna och tagit reda på mer om det litterära galapriset.

TEXT: EVELINA WESTERGEN

På Frölunda bibliotek i Göteborg skiner ljuset in genom det stora takfönstret, trots att det småregnar utanför. Här jobbar Anna Regnéll Lewin sedan många år tillbaka. Hon är en av de många människor som bidragit till att Augustpriset får sina årliga vinnare. Förra och förrförra året deltog hon nämligen som elektor.

– Jag tycker att det har varit stimulerande och roligt. Det är lite stressigt bara, att man på väldigt kort tid ska ha läst böckerna. Jag har försökt gissa vilka som blir nominerade och läsa några av dem i förväg.

För när de sex nomineringarna offentliggörs av juryn i oktober är det dags för elektorerna att börja läsa. Sedan har de ungefär en månad på sig att läsa och lägga sina röster, innan Augustgalan i november.

Det prestigefyllda Augustpriset

Augustpriset delas ut av Svenska Förläggareföreningen. När det instiftades 1989 var tanken att lyfta de bästa böckerna som givits ut under året. Förläggareföreningen ville också öka försäljningen och jobbade hårt med att etablera priset.

– En sak vi gjorde redan från start var att i alla sammanhang beskriva priset som prestigefullt, det prestigefyllda Augustpriset. Det citerades överallt. Egentligen tar det tid innan något verkligen blir prestigefullt, men vi hade ganska hög känsla för priset från början och ville att det skulle bli aktat, berättar Kristina Ahlinder, vd för Förläggareföreningen, där hon varit anställd sedan 1995.

De var osäkra på om media skulle lyfta fram priset och annonserade i början med helsidesannonser i morgontidningarna.

– Jag minns också hur en av de stora morgontidningarna ringde mig och sa att »vi behöver veta vinnarna i förväg«. Vår ordförande hade sagt absolut nej. »Ja, men då kan vi inte skriva om det«. Det kändes väldigt svårt. Men den frågan har aldrig återkommit.

Kombinerar säljbarhet och kvalitet

Idag är det tvärt om. De har inte annonserat på många år, berättar Kristina Ahlinder, och media rapporterar självmant om priset. Det har på egen hand sedan länge vuxit i den prestigefyllda kostymen.

– Jag tror att en del av framgången är att vi har haft duktiga juryer som har åtnjutit respekt. De titlar som har blivit nominerade har tillhört de allra bästa som kommit ut i respektive kategori.

– Sedan är det också ett härligt pris på det sättet att det är en kombination av börs och katedral, alltså att det är hög kvalitet, men också kommersiellt gångbart.

Det har också inneburit att priset genom åren kritiserats för att vara allt för kommersiellt och att kvalitet och säljbarhet inte alltid går hand i hand. Kristina Ahlinder menar dock att tanken hela tiden har varit att kombinera de två.

– Vi vill att böckerna ska köpas, att människor ska läsa dem och njuta av dem. Vi vill att bokhandlarna ska annonsera och att det ska bli kommersiellt. Vår tanke har ju aldrig varit att ge pris till böcker som är viktiga, som håller hög kvalitet, men som aldrig kan nå ut, säger hon.

Ekonomi viktig att få ihop

För att priset ska kunna fortsätta sprida galaglitter över litteraturen, krävs emellertid att ekonomin går ihop. Förlagen betalar en summa för att få skicka in en bok, men den kan varken vara för hög eller för låg, för att lagom många titlar ska anmälas. Samtidigt måste alla kostnader för arrangemangen, juryarbetet och allt arbete bakom kulisserna finansieras. Priset förlitar sig därför på samarbete med sponsorer. Kristina Ahlinder tror inte att Augustpriset riskerar försvinna i framtiden.

– Det är klart att priset kommer att finnas kvar, men någon slags ekonomi måste vi ha kring det. Vi vill ju väldigt gärna

FAKTA

BILD: EVELINA WESTERGREN

ANNA REGNÉLL LEWIN
Bibliotekarie, Frölunda bibliotek

BILD: CHARLIE BENNET

KRISTINA AHLINDER
vd Förläggareföreningen

Så går det till:

Alla förlag får nominera titlar som givits ut under året, förra året nominerades totalt 443 i de tre kategorierna fact-, skön-, och barn- och ungdomslitteratur.

En jury i varje kategori utser sex nominerade titlar. Därefter läser och röstar elektorerna.

Pristagarna presenteras vid Augustgalan i november varje år. Priset består av 100 000 kronor och en brons statyett.

Svenska Förläggareföreningen delar ut priset och utser juryer till de tre kategorierna. De 63 elektorerna utses av Svenska Förläggareföreningen, Biblioteksföreningen och Svenska Bokhandlareföreningen.

kunna bjuda på en härlig bokfest. Det är ju bokbranschens stora gala, alla är där.

Så var det dock inte förra året. I sista sekunden blev galan inställd på grund av pandemin och fick istället hållas digitalt. I år hoppas projektledaren Fanny Larsson att den ska kunna genomföras på plats i mindre skala, med de är också beredda på att ställa om snabbt om Folkhälsomyndighetens rekommendationer skulle ändras.

– Det är väldigt svårt att säga något definitivt, men vi hoppas kunna ha en liten gala med liten publik på plats. Precis som förra året streamar vi också utdelningarna, så vi hoppas att många tittar på sändningen hemifrån.

Laddad stämning på galan

Anna Regnéll Lewin på Frölunda bibliotek var med på galan 2019. Förväntan låg i luften, gissningarna om vilka böcker som skulle vinna, kändes nästan som vadslagningen inför ett sportevenemang.

– Det var nästan som på en match eller något. Jag satt bredvid en annan bibliotekarie som jag inte kände, men båda blev jätteglada och började hurra när de ropade ut vinnarna, säger hon och skrattar.

Själv skulle hon gärna delta som elektor fler gånger.

– Jag uppmanar alla som får chansen att vara med, för det är väldigt roligt. ■

SYFTET

MED LITTERATURKRITIK

TEXT: PAULA ISAKSSON

Vad är syftet med litteraturkritik? Vem skriver man för och får man vara hur elak som helst? Lotta Olsson, Ingrid Elam och Sven Anders Johansson är tre etablerade litteraturkritiker som här berättar hur de tänker kring sitt skrivande.

Hon recenserar barn- och ungdomslitteratur och är deckarfrälst. Varje vecka läser Lotta Olsson 2 000 till 3 000 boksidor och skyller litteraturen för att ha förstört hennes nattsömn.

– Jag måste få se hur det går så därför är det många nätter som jag inte kan sluta läsa fast jag är jättetrött. Det händer till och med att jag stiger upp ur sängen för att ta de sista sidorna. Så börjar fåglarna kvittra och man inser att nu blev det lite för sent igen. Men det är samtidigt härligt.

Varannan vecka sedan elva år levererar Lotta en sida med boktips i Dagens Nyheter. Från början skrev hon om inte mindre än nio böcker i veckan, idag nöjer hon sig med runt fem per gång. Allra mest recenserar hon deckare och intresset för genren har gått i arv. Än idag ser hon framför sig hur hennes morfar hade en liten nisch i lägenheten där han satt i sin fåtölj, med deckarhyllan bakom sig, och njöt av att läsa böcker.

– Det såg så mysigt ut och när han dog ärvde min mamma och hennes syster hans böcker så jag har vuxit upp i en värld av klassiska deckare.

Redan som barn läste hon mycket och med sådan fart att hennes mamma inte hann springa till biblioteket i samma takt. Därför stack hon till sin dotter vuxenlitteratur som räckte lite längre. Redan som nioåring läste Lotta Utvandrarserien, sedan fastnade hon för de stora arbetarförfattarna och det var efter det som hon gick in i deckarvärlden. Idag gläds hon åt den aldrig sinande floden av nya böcker och ser det som

sin uppgift att försöka hitta de bästa årtidningens läsare.

– Jag ser litteraturkritik som en slags konsumentupplysning, vilket jag nog är ensam om bland mina kollegor. Men jag vill plocka fram guldkornen och presentera dem för läsarna. Jag vill också varna för att populära böcker inte alltid är så bra, det känns särskilt viktigt nu när det kommer ut så många böcker.

Slukar barn- och ungdomsböcker

Efter deckare är barn- och ungdomsböcker det som Lotta skriver mest om. Hon slukar dem på samma lustfyllda sätt som när hon var barn, och är helt oförstående inför vuxna som inte gör det.

– Man vill ju läsa det bästa inom alla områden, säger hon med en självklarhet.

När hon recenserar utgår hon alltid från vad författaren vill uppnå och vad det är för genre. För barn- och ungdomsböcker är det särskilt mycket att tänka på, förklarar hon. Dels ska hon väga in den språkliga utvecklingsnivån, dels ämnesvalet och även relevansen för åldersgruppen. Som litteraturkritiker känner hon också ansvar för att öka läslusten hos barn och unga.

– Hela min yrkesverksamhet går ut på att få folk att läsa mer eftersom jag tycker det är så kul själv. Men läsfrämjande borde vara en grundläggande uppgift

för många, vi måste kunna läsa för att få andra att förstå vad vi menar och för att avslöja texter som lurar oss, språket är jätteviktigt.

Läser istället för att titta på teve

När det gäller deckare tittar hon på hur författaren lyckas med gestaltningen och med att bygga upp en trovärdig intrig. Språket måste hålla ett visst tempo och så ska det alltid finnas med en brottsutredning.

– Jag mäter alla nyutkomna deckare mot dem som jag har läst tidigare. Som kritiker måste man förhålla sig till historien, hur en vanlig deckare ser ut.

För att hinna med all litteratur läser Lotta när hon åker kollektivt, väntar på något och istället för att sätta på teven på kvällarna. Hon har också ett alldeles eget sätt att läsa där hon hoppar fram och tillbaka över uppslagen och avslutar med en svepande ögonrörelse för att inte missa något. Men hon läser alla böcker från början till slut, och lever sig in som en vanlig läsare.

– Jag börjar gråta på något ställe, gap-skrattar på ett annat eller blir upprörd, och skriver min recension utifrån det. För mig handlar det om att förmedla läsglädje, och att skriva så att författaren får en förståelse. Det största misstaget man kan göra är att tro att man måste vara elak för att folk ska bli intresserade av ens text. ■

BILD: HANS ORSTADIUS

LOTTA OLSSON

Lotta Olsson är anställd på Dagens Nyheters kulturredaktion med ansvar för bevakningen av barn- och ungdomslitteratur. Varannan vecka, på sommaren varje vecka, gör hon också en sida med boktips, främst deckare. Dessutom skriver hon krönikor och kåserier för tidningen.

VILL PLOCKA FRAM GULDKORNET ÅT LÄSARNA

BILD: NATALIE GREPPI

INGRID ELAM

SKRIVER LIKA MYCKET FÖR FÖRFATTAREN SOM FÖR LÄSAREN

Ingrid Elam är professor i litterär gestaltning och litteraturkritiker på Dagens Nyheter och Borås Tidning. Hon medverkar också som litteraturkritiker och kulturpolitisk kommentarer i Kulturnyheterna på SVT. Tidigare har hon bland annat varit kulturchef på GP, GT och DN.

Efter 40 års skrivande av litteraturkritik tycker Ingrid Elam att det fortfarande är lika spännande att öppna en bok. Hon drar sig inte för att vara hård i sin kritik, men skulle aldrig krossa en debutant.

Sin första recension skrev Ingrid som 27-åring. Det var i slutet av 70-talet då en litteraturkritiker kunde få två veckors lön för en artikel.

– Jag minns det precis, recensionen var för Sydsvenskan och handlade om en liten essäbok, och tog mig faktiskt två veckor att skriva. Den skulle vara kort och jag fick 240 kronor.

Sedan debuten har hon skrivit minst 20 recensioner om året. Främst är hon inriktad på svensk och utländsk skönlitteratur, men skriver också en del om facklitteratur. När Ingrid recenserar gör hon det lika mycket för författaren som för läsaren.

– Författaren ska känna igen sig i kritiken, han eller hon kan ju boken mycket bättre än vad kritikern kan och ser direkt om man fuskar, att man inte har läst boken ordentligt. En författare som får en väl genomförd men negativ kritik är nog gladare än en som får en positiv men slarvig recension, säger hon och fortsätter:

– Men som kritiker ska man också skriva för litteraturen genom att recensera svenska debutanter och titta på hur samtidslitteraturen ser ut och vart den är på väg. Litteratur är en konst som man är med och utvecklar genom att analysera, kritisera och reflektera över den.

Skriver hellre om det som funkar

Under studierna i litteraturvetenskap vid Göteborgs universitet fick hon lära sig att analys och reflektion var viktigare än att sätta betyg på böcker, något som hon burit med sig i 40 år. Om den dagen kommer då litteraturen recenserar med getingar, stjärnor eller fyrar hoppas Ingrid att hon redan är död.

– Ja, det hoppas jag verkligen. Värderingen ska istället synas i beskrivningen av boken. Vad vill den här boken med mig och lyckas den med det?

Hon är inte rädd för att vara hård i sin kritik men försöker alltid vara rättvis. Hellre skriver hon om det som funkar än om det som inte funkar, och tycker att yngre kritiker ibland inte verkar förstå hur många år av arbete det ligger bakom en bok. Själv skulle hon till exempel aldrig slakta en debutant.

– Nej, aldrig! Istället får man linda in sin kritik för att inte krossa en människa. Jag tycker man måste ta den hänsynen, annars är det så lätt att sälja ut litteraturkritiken för en flashig formulering. Man kan skada om det syns att man tycker det är viktigare att skriva en rolig text än att göra debutanten rättvisa.

Kan vara svårt att byta fot

Även etablerade författare kan vara superkänsliga för kritik. Ingrid minns när hon hade recenserat Livläkarens besök av P.O. Enquist. Efteråt stötte hon på honom flera gånger och jämt påpekade han att hon hade varit så kritisk, trots att hon bara hade haft en enda liten invändning.

– En gång plockade jag fram recensionen för att se vad jag skrivit och den var otroligt positiv, förutom den där mening- en där jag var negativ.

Men numera blir vissa författare aldrig omskrivna i negativa termer, även om de förtjänar det, säger Ingrid. Om man tidigare har hyllat en författare kan det vara svårt att plötsligt byta fot. Idag pågår också en debatt om att kritiker är vänskapskorrumperade. Därför undviker hon mingeltillfällen med författare och recenserar ibland hellre översatt litteratur.

– Samtidigt tycker jag att man har ett ansvar gentemot den svenska litteraturen. Den är så liten och det är så få som läser den så den behöver sina kritiker.

Själv läser hon två till tre böcker per vecka och brukar klara av 200 sidor om dagen.

– Att läsa är mitt jobb och jag är tack- sam över att jag efter 40 års skrivande av litteraturkritik fortfarande tycker det är lika spännande att öppna en bok. Det är som när ridån går upp på teater: Vad ska jag få se? ■

Problemet med recensioner är att de ofta är för formelartade, tycker Sven Anders Johansson. Idealet är att de skrivs på ett nytt sätt varje gång.

Sent i våras när kritikerkåren rasade över Linda Skugges skoningslösa recension i Expressen av Kristina Sandbergs självbiografiska bok om bröstcancer, En ensam plats, var Sven Anders en av få som försvarade den. Medan de flesta av hans kollegor blev chockerade av kritiken tyckte han att den var underhållande och modig.

– Styrkan är att Linda Skugge beskriver svagheterna i boken på ett originellt sätt. Hon är ju dräpande i sin kritik, men om hon nu uppfattar boken som så löjeväckande ska hon förmedla det. Men jag kan förstå reaktionerna, skulle recensioner alltid vara på det där sättet skulle det kanske vara ett problem.

Sedan årsskiftet är Sven Anders litteraturredaktör på Aftonbladet. För honom är inte problemet med litteraturkritik att den är för elak utan tvärtom. Många gånger, menar han, har litteraturkritikerna fel adressat i tankarna, de skriver mer för författarna och sina kritikerkollegor än för läsarna. Det sätter spår i texterna i form av att man inte vill göra någon illa.

– Att det har blivit så här beror förmodligen på att litteraturen är trängd idag. Man befinner sig, om inte på ett sjunkande skepp, så i en krympande bransch där man har en grundläggande lojalitet med den litteratur som man skriver om. Det kan slå över i att man vill vara snäll mot författaren.

En bok förtjänar att tas på allvar

Ett annat problem som han ser är att litteraturkritiken ofta är för formel-

artad. Först kommer det ett referat av innehållet i boken och sedan ett omdöme om den.

– Det blir lite klichéartat och det tycker jag att man måste försöka komma ifrån. Idealet är att recensioner skrivs på ett nytt sätt varje gång. Man kan inte ha en färdig form som man återanvänder för då blir recensionerna ganska tråkiga att ta del av.

När han själv skriver försöker han i ett första skede skala bort så mycket som möjligt av författarens förutsättningar och ställa sig frågan: Är det här bra eller dålig litteratur, fungerar det? I ett andra skede försöker han balansera kvaliteten mot om det är en debutant eller en etablerad författare.

– I första rummet måste man närma sig texten så förutsättningslöst som möjligt. En bok förtjänar att tas på allvar och kritikerns uppgift är att ha höga krav. Sedan är det klart att man formulerar sig annorlunda om det är en debutant eller en akademiledamot.

I januari i år kom Sven Anders ut med boken Litteraturens slut. Där återkommer han flera gånger till att litteraturkritik också har som uppgift att förmedla en estetisk och litterär erfarenhet.

– I slutändan är poängen med litteratur att jag dras in i en ny värld när jag läser och i bästa fall kastas omkull om det är starkt nog. Litteraturkritik handlar också om att förmedla denna estetiska erfarenhet, oberoende av om det är en debutbok eller klassiker.

Hon gjorde litteraturen synlig

Försommarens debatt kom också att handla om vad det innebär att vara litteraturkritiker. Samtidigt som man helst ska vara uppriktig i sin recension vill redaktionerna ha texter som tränger genom bruset. Skriver man något som sticker ut riskerar man att möta hånfull kritik på sociala medier. Dessutom skapar de osäkra arbetsförhållandena, som det innebär att vara frilans, rädsla för att göra bort sig – man är aldrig bättre än sin senaste artikel.

– Redaktionerna vill gärna ha någonting som är personligt, hellre en krönika än en traditionell och omsorgsfull recension eftersom den skapar mer internettrafik. På så vis är kritiken hotad av uppmärksamhetsekonomi som tidningarna befinner sig i. Men samtidigt ska man inte överdriva det här med klick, trots allt ger kulturredaktionerna mycket plats för bokrecensioner och annan kritik, även om de vet att texterna inte kommer locka horder av läsare, säger Sven Anders.

Tillbaka till Skugges recension så menar Sven Anders att den, hur motsägelsefullt det än kan låta, kanske lyckades få fler personer att bli intresserade av Kristina Sandbergs bok, som annars kanske skulle ha passerat obemärkt förbi.

–Jag vet inte om man kan ta det som exempel på hur en recension borde vara, men man kan försvara texten på de premisserna att Skugge lyckades göra litteraturen synlig och viktig. ■

TYCKER LITTERATURKRITIKEN OFTA ÄR FÖR SNÄLL

Sven Anders Johansson är professor i litteraturvetenskap vid Mittuniversitetet. Han är också litteraturkritiker och sedan januari 2021 litteraturredaktör på Aftonbladet. I mars kom hans essä bok Litteraturens slut ut på förlaget Glänta produktion.

BILD: MARLENE JONSSON

SVEN ANDERS JOHANSSON

En lustfylld tegelsten med

FEMTUSENÅRIG *litteraturhistoria*

TEXT: PAULA ISAKSSON | BILD: SARA MAC KEY

Efter sex års arbete kom Natur & Kulturs litteraturhistoria ut i bokhandeln i våras. En tegelsten på inte färre än 960 sidor med fem tusen år av västerländsk litteratur, men också delar av den utomeuropeiska litteraturen. Huvudredaktörer är litteraturprofessorerna Håkan Möller och Carin Franzén som först såg det som en nästan omöjlig uppgift, men tänkte: »En sådan här fråga får man bara en gång i livet«.

Natur & Kulturs litteraturhistoria är inget egentligt uppslagsverk, även om det absolut kan fungera som ett sådant. Istället ska det ses som en enda stor sammanhållande berättelse, med många små berättelser inuti. Eller som ett körverk med många olika röster.

Senast ett liknande standardverk kom ut i Sverige var 1990, och är idag uppe i sjunde upplagan. Men eftersom ämnet utvecklas hela tiden och nya perspektiv kommer till blev det till sist ganska akut med ett helt nytt översiktsverk, berättar Håkan Möller, som i sin egenskap av professor i litteraturvetenskap vid Göteborgs universitet blev tillfrågad om han ville bli redaktör för boken.

– Jag fick tänka över det lite grann för det kändes som en rätt så stor uppgift. Men man får en sådan här fråga bara en gång i livet.

För att slippa stå ensam frågade han kollegan Carin Franzén, professor i litteraturvetenskap vid Stockholms universitet, om hon kunde tänka sig att ta på sig arbetsuppgiften tillsammans med honom. Först bad Carin om lite betänketid.

– Men inom mig svarade jag nog ja ganska snabbt, även om jag insåg att den här typen av verk skulle vara nästan omöjlig att skriva. Det finns helt enkelt för mycket litteratur, i synnerhet om man ska omfatta den från dess början fram till idag. Men samtidigt kändes det otroligt roligt, angeläget och utmanande. Och precis som Håkan tänkte jag att ett sådant här tillfälle får man aldrig igen.

Ska vara lustfyllt att läsa

Att göra hela arbetet själva var inte att tänka på så snabbt bjöd de in 22 medför-

fattare, samtliga kollegor och etablerade skribenter som fick ansvar för olika tidskeenden, teman eller språkområden beroende på vad de forskar i. Läsbarheten var en viktig faktor, att de hade förmågan att uttrycka sig på ett vinnande sätt.

– Sedan har vi som redaktörer ändå jobbat väldigt mycket med texterna. Vi ville att det här skulle bli ett verk som var lustfyllt att läsa.

I övrigt fick medförfattarna lägga upp sina texter så som de själva tyckte var bäst. Med de olika forskningsinriktningarna blev det möjligt att täcka upp en stor del av litteraturhistorien. För huvudredaktörerna kändes det tryggt att vara ett kollektiv och kunna förlita sig på andras expertkunskap.

– Utan dessa medförfattare hade det tagit oss 20 år att bli klara och antagligen inte blivit lika bra, utbrister Håkan.

– Ja, vi hade fått ha det som pensionärshobby, skrattar Carin.

Främst västerländsk litteratur

Tyngdpunkten ligger på den västerländska litteraturen. En av anledningarna är att boken ska kunna användas på universitet och högskolor där huvudperspektivet fortfarande är europeiskt. Från förlaget var kravet att verket skulle vara i ett enda band, så därför blev de tvungna att dra en gräns någonstans.

Men eftersom den utomeuropeiska litteraturen har haft en enorm betydelse för den västerländska litteraturtraditionen har den ändå fått komma med till viss del. I varje avsnitt ingår text som är skriven av experter i de kinesiska, japanska, sydost- och västasiatiska och afrikanska litteraturerna. Även den ka-

ribiska och de cirkumpolära folkens litteraturer finns med.

Uppslagsverk för bibliotekarier

Boken innehåller också förteckningar över standardverk om de olika världslitteraturerna så att den som vill ska kunna fördjupa sig ytterligare.

– Jag tänker att det här kan öppna upp för nya kurser där man kan ta in mer än vad som har varit brukligt hittills av utomeuropeisk litteratur i det traditionella svenska utbildningssystemet, säger Carin.

Det nya verket med tvåspaltiga sidor har fått fina recensioner från flera olika håll. »*Imponerande översikt*« ... (Aftonbladet) »... ett stort framsteg för världens litteraturhistoria på svenska« (GP), »*Litteraturhistorisk hjälteinsats* ...« (SVD), är bara några av lovorden.

På frågan om vem som kan använda verket förutom lärare och studenter svarar Håkan blixtn snabbt: Bibliotekarierna!

– Bibliotekarierna måste ha den här boken. När de vill förmedla något om till exempel Dostojevskij, Austen eller Shakespeare till låntagare är det bara att gå in och kolla vad som står om författaren. Även om vi vill att verket ska uppfattas som en sammanhängande berättelse utesluter det inte att det kan användas som ett uppslagsverk.

I slutet av boken finns ett index att slå i och dessutom en lista över svenska översättningar av den litteratur som det refereras till i boken.

– Vi har jobbat mycket för att visa vad som finns översatt till svenska, och listan är ett jättebra redskap för både bibliotekarier och lärare, säger Håkan som tillsammans med Carin just har haft den första lediga sommaren på flera år.

– Ja, det känns lite konstigt faktiskt. Det är sex år sedan vi fick frågan men vi har alla arbetat med andra saker och haft det här med boken vid sidan av, därför har det tagit så lång tid, avslutar hon. ■

FAKTA

Natur & Kulturs litteraturhistoria kom ut i april 2021.

NINA KATARINA KARLSSON

MED HJÄRTAT I **Tyskland**

Nina Katarina Karlsson är sedan 2019 Sveriges kulturråd i Berlin med uppgift att främja svensk kultur i Tyskland, och som den tyskfantast hon är njuter hon av livet i huvudstaden Berlin. Av kulturen, språket, litteraturen, och av bakverken.

TEXT: HELÉN ANDERSSON | BILD: BERNHARD LUDEWIG

Det är över 35 grader i Berlin när vi hörs över Teams i början av juni, och Nina Katarina skämtar om att det är hit alla borde åka för att ha solsemester och samtidigt upptäcka Tyskland. Ett land hon alltsedan sin skoltid haft ett speciellt förhållande till.

– Jag älskade tyska språket redan på högstadiet när man kunde välja mellan att läsa franska eller tyska. Jag tyckte att tysk grammatik var fint eftersom det gick att sortera och räkna, nästan som matematik. Och när andra åkte på språkresa till Hastings åkte jag till Bodensjön. Jag tyckte det var helt fantastiskt.

Språknörd

Vurmen för Tyskland, och framförallt för det tyska språket, förde henne så småningom till översättarseminariet på Södertörns högskola med tysk inriktning. Här fick hon frossa i ordens betydelse, diskutera skillnaden mellan att plumsa

och att plaska, vända och vrida på begrepp och hitta nyanser och böjningar. Hittills har hon hunnit med att översätta sju böcker, två teaterpjäser, två barnböcker och ett antal artiklar. Men hon har också översatt postorderkataloger med damkläder, ett uppdrag hon tyckte var intressant eftersom hon fick lära sig en massa detaljord som dragsko, kardborreband och raglanärm.

– Jag gillar verkligen att pilla med texter och fördjupa mig i olika ords betydelser och nyanser. Och, avslöjar hon, jag tittar fortfarande i en ordbok minst en gång varje dag, men jag aktar mig för att lösa korsord och spela Wordfeud, för då skulle jag inte få något annat gjort.

Varje sommar sedan hon började på översättarseminariet har hon tillbringat sin semester i Berlin för att jobba med att översätta något litterärt verk.

– Folk tycker jag är galen som jobbar på semestern, men istället för att bygga en

altan eller måla om huset har jag jobbat med att översätta. Och det saknar jag nu, men hoppas kunna fortsätta med det när jag får möjlighet igen.

Läsande kulturråd

När Nina Katarina fick jobbet som kulturråd i Berlin hade hon bland annat med sig erfarenhet från att under ett år ha jobbat på Goethe-Institut i Stockholm. Hennes uppgift var att främja tysk kultur och det tyska språket i Sverige. Hon menar att många svenskar har fördomar om Tyskland och att de flesta inte vet så mycket om tysk kultur och att det absolut är lättare att främja Sverige i Tyskland än tvärtom.

– Det ges till exempel ut förhållandevis lite tysk litteratur i Sverige, och det översätts betydligt fler böcker till tyska från svenska än tvärtom, och jag har upptäckt många svenska författare för första gången i Tyskland, säger hon och fortsätter:

FAKTA

Nina Katarina Karlsson

ÅLDER: 52 år

FAMILJ: En man på distans

BOR: I Linnéstaden i Göteborg och i gamla Västberlin

VAD LÄSER DU HELST: Allt möjligt. Kanske inte så mycket deckare.

VAD LÄSER DU JUST NU: Talisman av Yoko Tawada. En tio år gammal bok som handlar om skillnader i de tyska och japanska språken. Jag läser den på svenska.

DIN TYSKA FAVORITFÖRFATTARE OCH BOK:

Dorothee Elmiger, Från sockerfabriken, och Mark-Uwe Kling, Kängurukrönikorna.

FOTO: Christian Munthe

– En tydlig skillnad mot Sverige är att det finns en bildad övre medelklass i Tyskland där det av tradition ingår att gå på opera, gå på teater och att läsa böcker. Och man gör det för att kunna tala om det i sociala sammanhang. Sedan finns det förstås de som inte läser böcker också, men man prioriterar läsning och kulturkonsumtion väldigt högt i Tyskland.

– Jag tror det bland annat beror på marknadsanpassning och en enorm fokusering på anglosaxisk kultur. Men jag tror också att det beror på att många förlag saknar språklig tysk kompetens, så enligt mig beror det mer på en kompetensbrist än en översättarbrist.

När Nina Katarina började sin tjänst i Berlin kom hon bokstavligen direkt från jobbet som litteraturkonsulent i Västra Götalandsregionen. Och även om det i hennes uppdrag på ambassaden i Berlin ingår främjande av all svensk kultur, erkänner hon att hennes hjärta klappar lite extra för skönlitteraturen, och att hon med stor behållning hann besöka bokmässan i Frankfurt innan pandemin slog till.

– Jag hade ju aldrig varit där tidigare och sedan 2020 är ju även den i digital form, precis som våra arrangemang här på ambassaden var under en tid, säger hon och berättar om litteratursamtal med svenska författare som översätts till tyska, om nordiska litteraturnätter och om filmade litteraturtips.

– Vi gjorde till exempel ett filmat boktips och en nordisk litteraturpodd där vi intervjuade Karin Smirnoff om hennes bok *Jag för ner till bror* som nyligen blivit översatt till tyska. Och vi hoppas att hon kan komma hit i höst.

Stark ställning

Bokhandeln har en stark ställning i Tyskland, och med fasta bokpriser kan också små och medelstora bokhandlare överleva. Och trots att Tyskland har haft stränga restriktioner under pandemin med utgångsförbud och stängda butiker,

har man i delstaten Berlin valt att hålla just bokaffärer öppna.

– Kultursenator Klaus Lederer i Berlin säger att bokhandeln är andliga tankställen, precis som det finns tankställen för bilar. Så under pandemin kunde jag inte köpa nya skor när de gamla gick sönder, men jag kunde köpa böcker, säger Nina Katarina och berättar att till skillnad från all annan kultur, har bokförsäljningen i Tyskland ökat under pandemin.

– En tydlig skillnad mot Sverige är att det finns en bildad övre medelklass i Tyskland där det av tradition ingår att gå på opera, gå på teater och att läsa böcker. Och man gör det för att kunna tala om det i sociala sammanhang. Sedan finns det förstås de som inte läser böcker också, men man prioriterar läsning och kulturkonsumtion väldigt högt i Tyskland. Tyskarna är ett läsande folk och är vana att läsa sin tidning i pappersform och man läser både längre artiklar och långa reportage.

Tårta och bubbel

Från vår tid som kollegor på Kultur i Väst minns jag Nina Katarinas entusiasm för, inte bara ord och för Tyskland, utan för bakverk. Och kanske särskilt för tyska bakverk där hennes favorit är den österrikiska nationalrätten Kaiserschmarrn, en rätt som består av strimlade pannkakor, karamelliserade i ugn tillsammans med körsbär.

– Det finns mycket caféer i Tyskland och det fina med dem är att man nästan överallt kan äta tårta och dricka bubbel till. Det är något flärdfullt över att välja en tårtbit i glasdysken, ta ett glas bubbel,

läsa en bok eller prata med en vän, säger hon och erkänner att hon gillar alla bakverk men att kanelbullarna förstås är bättre i Sverige.

En fot i två länder

Hon har ett och ett halvt år kvar på sin tjänst som kulturråd, och kanske blir det en förlängning. Hon kanske skulle vilja det, säger hon, men om det inte blir så kommer hon ändå alltid att ha en fot kvar i Tyskland.

– Jag har ju flyttat hit med alla mina böcker som nu har blandats med många nya tyska böcker. Skönlitteraturen står i sorterad bokstavsordning, men jag blandar språken för jag kommer aldrig ihåg på vilket språk jag läst en bok. Men något annat jobb i Tyskland än på ambassaden känns inte aktuellt. Det är svårt att jobba professionellt med språk och text på ett annat språk än sitt modersmål. På så sätt är jag väldigt svensk och återvänder gärna till Västra Götalandsregionen. Men jag kommer att fortsätta hänga i Tyskland också. ■

Gott & blandat

Du vet väl att du kan läsa noll27 på webben? På noll27.se finns senaste numret, alla tidigare nummer och fler artiklar.

GÖTEBORG LITTERATURSTAD

Göteborgs kommunstyrelse har ansökt om att bli Sveriges första Unesco litteraturstad. Ansökan lämnades in under våren och svaret beräknas komma vid månadsskiftet oktober–november 2021. Om svaret blir positivt inleds arbetet med att genomföra en första fyraårig handlingsplan för 2022 till 2025, och staden förbinder sig att dela de mål som Unescos nätverk av kreativa städer står för.

Initiativet till Göteborgs ansökan om att bli litteraturstad togs redan 2019 av bland andra Bokmässan, Göteborgs Litteraturhus och Svenska PEN.

Svenska Akademin ger poesi till barn

En bro till poesi heter boken som Svenska Akademin tagit fram och som ska skänkas till alla sexåringar i början av hösten. Boken innehåller ett 60-tal dikter, både nya och gamla, som illustrerats av olika barnboksillustratörer.

Tanken är att boken ska få vuxna att läsa tillsammans med barn, och därigenom också sprida läslusten och väcka nyfikenheten på poesi och skönlitteratur.

Boken kommer att distribueras via förskoleklasser.

READ HOUR

Den finska kampanjen Read Hour uppmanar alla till en timmes läsning på FN:s internationella läskunnighetsdag onsdag den 8 september 2021. Read Hour uppmärksammas i år för första gången i Sverige, och ett flertal städer och medier kommer att ta del av firandet på olika sätt.

Förutom i Sverige firas Read Hour i Finland, Estland och Storbritannien, och målet med kampanjen är att inspirera barn och unga till att läsa, etablera en festdag för läsningen och upprätthålla samhällsdebatt genom att göra lästimmens till ett internationellt fenomen.

Bakom kampanjen står Barn- och ungdomsstiftelsen i Finland där Read Hour i år firas för tredje gången.

NY RAPPORT

Läsning på gång! Aktuellt om läsning i forskning och bibliotekspraktik, är en ny rapport skriven av journalisten Ingela Hofsten på uppdrag av Svensk Biblioteksforening. Rapporten belyser vad som är aktuellt inom läsfrämjande och läsförståelse, både inom och utanför biblioteken.

– Läsfrämjande är en central uppgift för både folkbibliotek och skolbibliotek. Regionbiblioteken är också en viktig kugge. Med rapporten vill vi ge lite mer kunskap kring forskning kring läsning, men också bra exempel från olika typer av bibliotek, säger Jenny Nilsson, utredare Svensk biblioteksforening, i ett pressmeddelande.

Rapporten kommer att presenteras vid ett seminarium under Bokmässan i Göteborg i september.

Biblioteksforeningen delar ut pris

Thomas Tidholm och Rasmus Åkerblom och Erik Svetoft, så heter pris-tagarna som får Svensk biblioteksforenings pris Aniarapriset och Carl von Linné-plaketten, det skriver foreningen på sin hemsida.

Aniarapriset tilldelas Thomas Tidholm för hans samlade produktion. Han debuterade 1966 och har under sin karriär skrivit allt från barn-

böcker till fotoböcker, poesi, romaner och musik.

Författaren Rasmus Åkerblom och illustratören Erik Svetoft, får Carl von Linné-plaketten för sin bok Underverkligheten, som juryn menar väcker nyfikenheten för naturvetenskap. Plaketten delas årligen ut till den bästa fackboken för barn och unga.

noll27

Vill du ha noll27?

Du kan få noll27 hem i brevlådan eller till din arbetsplats. Beställ en kostnadsfri prenumeration på prenumeration@noll27.se

Nästa nummer

Nästa nummer av noll27 har temat **Inkluderande bibliotek** och kommer ut den 13 december 2021.

Göran Everdahl är journalist, föreläsare och filmkritiker. Han har varit sommarvärd i P1, vunnit På spåret i SVT och medverkar sedan många år i radioprogrammen Spanarna, Godmorgon världen och i SVTs Go'kväll.

Han har också skrivit en bok om begreppet lagom, men här skriver han om ett bibliotek som är långt ifrån lagom. Här skriver han om ett bibliotek fyllt av alla försvunna och utplånade böcker, av böcker han saknar.

Om jag hade ett bibliotek

Problemet med att älska böcker är att man samlar på sig för många. Alla dessa volymer som jag inte kommer att läsa igen, eller – skammen! – de som köpts av misslag och aldrig blir lästa överhuvudtaget? De ligger och ruvar i källaren, i högar och kartonger. Stön.

Så mycket roligare att ta itu med denna underbara fantasifråga: hur skulle mitt *tänkta* bibliotek, som aldrig kommer att finnas, se sig?

Det finns ju en del förebilder i fiktionen.

Det kan se ut som bibblan i *Game of thrones*, påhittad av fantasyförfattaren George R.R. Martin, det som ligger i lärdomssätet Citadellet. Gigantiskt, en labyrinth, fullt av dammiga, ibland möjliga tusenåriga handskrifter fastkedjade vid hyllor och läsbord. Mmm. R.R. Martin är en bokmal, det märks på hur han beskriver den fysiska känslan av en riktigt gammal bok.

Men det mest klassiska av alla påhittade bibliotek konstruerades i huvudet – och på baksidan – av Jorge Luis Borges, i novellen *Biblioteket i Babel*. Det består av små sexkantiga rum, »hexagoner«, med hyllor på fyra väggar medan två är dörrar mot korridorerna som leder till fler sexkantiga rum. Hans bibliotek kanske pågår i evighet, med avbrott för balustrader mot ändlösa schakt. I *Babelbiblioteket* föds människor, de lever sina liv och dör omgivna av böcker.

Om jag hade ett bibliotek skulle det nog inte vara lika stort som universum, men ändå rätt stort. Och det skulle förstås for-

mas efter de böcker som jag saknar, böcker jag vill läsa och ta i men inte kommer åt.

Om man är det minsta intresserad av klassisk litteratur så infinner sig ögonblick av sorg och längtan. Inte bara efter allt man aldrig kommer att hinna läsa utan över allt som gått förlorat.

Alla vet att Homeros skrev – eller tillskrivs – två versepos, *Iliaden* och *Odysséen*. Men han skrev totalt åtta olika om trojanska kriget, sex har gått förlorade! Plus ett komiskt epos vid namn *Margites*. Svårt att föreställa sig idag, mycket uppskattat på sin tid.

Sofokles, dramatikern, skrev klassiker som *Oidipus* och *Antigone* – sju av hans pjäser finns bevarade. Enligt samtida förteckningar skrev han 120 totalt.

Så där kan man hålla på. Bara en bråkdel av antikens litteratur har bevarats. Av diktaren Sapfo finns inte många rader kvar. Hela Umberto Ecos *Rosens* namn handlar om en viktig, förlorad *Aristoteles*-volym.

Mycket av allt detta måste ha funnits i biblioteket i Alexandria, idag en legend – men en realitet under sju sekel, det grundades på 200-talet. Där trängdes en halv miljon volymer, alla handskrivna: hela den antika världens vetenskap, filosofi, poesi och dramatik. Och nästan allt försvann när biblioteket upprepade gånger brann och plundrades. Lite som den muslimska världens motsvarighet, *Vishetens hus* i Bagdad, nedbränt av mongolerna år 1258.

I mitt bibliotek finns alla utplånade böcker från både Alexandria och Bagdad, översatta till tio språk. Men inte bara de!

BILD: PETER KNUTSON

Där finns också alla försvunna böcker, inklusive Robert Louis Stevensons originalversion av *Dr Jekyll och mr Hyde* – den som hans fru Fanny övertalade honom att bränna upp för att den var omoralisk.

Jane Austens *Sanditon*, övergiven efter bara ett par kapitel när hon dog? Den finns där, med Janes oskrivna lyckliga slut. Schuberts ofullbordade symfoni? Fullbordad, på musikavdelningen, självklart.

Några böcker som faktiskt finns på riktigt kan få vara med, lite på undantag. I *The Madman's library* skriver Edward Brooke-Hitching om världens märkligaste böcker; jag ser det som en inköpslista för mitt bibliotek. Boken med sidor tillverkade av ost är ett måste.

Makabra volymer bundna i människohud? Faktiskt inte helt ovanligt, men inget som egentligen intresserar mig – jag har aldrig varit särskilt gotisk av mig. Kanske kan de förvaras under disk? Eller under jord som i en liten krypta, en viloplats.

Det kan kännas överväldigande, mitt bibliotek, nästan skrämmande. Men jag vet vad jag gör om jag drabbas av övermättnad. Jag plockar helt enkelt fram *Margites* ur hyllan, och får mig ett 3 000 år gammalt skämt till livs.

På hexameter! För varför inte?

Göran Everdahl

PORTO
BETALT

AVSÄNDARE:
Förvaltningen för kulturutveckling
Vänerparken 13
462 35 Vänersborg

